

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. 9 від «30» 06 2022 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

**ПСИХОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ /
PSYCHOLOGY OF PERSONAL SECURITY**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ 2022

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ заборонено

Автор: І. М. ЄВЧЕНКО, кандидат психологічних наук, доцент
І. М. ОВДІЄНКО, кандидат психологічних наук, доцент

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології
13.06.2022 р., протокол № 14

Рецензенти: С. М. МИРОНЕЦЬ, доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
А. В. ТЕРЕНТЬЄВА, доктор наук з державного управління,
професор, завідувачка кафедри державного управління у
сфері цивільного захисту Інституту державного управління
та наукових досліджень у сфері цивільного захисту

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ /

PSYCHOLOGY OF PERSONAL SECURITY

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Психологія безпеки особистості» призначена для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ДТЕУ галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», освітньої програми «Практична психологія»

Програму підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти України із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів ДТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Психологія безпеки особистості» є ознайомлення студентів з теоретичними основами проблеми психологічної безпеки особистості як стану її захищеності від впливів, які здатні попри волі та бажання людини змінювати її психічний стан і психологічні характеристики, модифікувати її поведінку та обмежувати свободу вибору та ін.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія безпеки особистості» є систематизація знань щодо аналізу джерел психологічних загроз на різних рівнях; використання знань з проблем психологічної безпеки особистості, які є актуальними у сучасному суспільстві та виробництві; користування ефективними способами подолання стресових ситуацій, користування техніками зниження тривожних станів; розвиток критичного мислення

Предметом вивчення дисципліни є психологічний аспект безпеки людини в різноманітних видах діяльності і в умовах соціального середовища.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

знання:

- порядок та способи роботи з літературними джерелами;
- знати основні принципи й методи психологічної науки;
- сфери використання психологічних знань у суспільній практиці й види діяльності практичного психолога; напрямки роботи практичного психолога.

вміння:

- абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик соціальних систем, а також особливостей поведінки їх суб'єктів;
- демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у спілкуванні;

- визначати досягнення та ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області професійної діяльності у загальній системі знань;
- здійснювати пошук інформації в мережі Інтернет, працювати в системі дистанційного навчання університету.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Психологія безпеки особистості», як вибіркова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідними освітньо-професійними програмами:

✓ *Практична психологія (ОС бакалавр, 2022 рік набору)*

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	2, 7-10
ЗК2	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	3-10
ЗК3	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями	1-10
ЗК5	Навички міжособистісної взаємодії	4-10
ЗК 9	Здатність працювати в команді	4-8
ЗК 10	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні	5-10
ЗК 11	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя	1-10
<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
СК1	Здатність оперувати категоріально-понятійним	4-10

	апаратом психології	
СК5	Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій	3-10
СК6	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження	3-10
СК8	Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)	3-10
СК11	Здатність дотримуватися норм професійної етики	5-10
СК12	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку	1-9
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
ПР1	Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання	4-10
ПР3	Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань	2-10
ПР5	Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги	2-9
ПР6	Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження	1-10
ПР9	Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання	1,2
ПР11	Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій	2-10
ПР12	Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів,	5-10

	тощо, відповідно до вимог замовника	
ПР14	Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості	5-9
ПР17	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності	1-10

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Психологія безпеки як галузь психологічного знання

Співвідношення понять «безпека», «психологічна безпека», «соціально-психологічна безпека», «інформаційно-психологічна безпека». Типи безпеки та приклади основних загроз: економічна безпека (безробіття, злидні), продовольча (голод), безпека здоров'я (смертельні інфекційні захворювання, небезпечна їжа, недоїдання, відсутність доступу до базового медичного обслуговування), екологічна безпека (деградація оточуючого середовища, виснаження ресурсів, забруднення оточуючого середовища), особистісна безпека (фізичне насилля, злочинність, тероризм, війна, насильство в сім'ї, дитяча праця), безпека соціальних груп (порушення міжетнічної, релігійної та іншої ідентичності), політична безпека (політичні репресії, порушення прав людини). Театр безпеки. Безпека як інструмент управління.

Варіанти реагування особистості на психологічну небезпеку. Рівні безпеки людини: індивідний рівень, суб'єктний рівень, особистісний рівень, рівень безпеки індивідуальності.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 5

Додатковий: 1, 3, 10

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 2. Проблема психологічної безпеки в історії психології

Представники основних шкіл наукової психології про феномен психологічної безпеки. Психоаналітичний підхід (З. Фройд, К. Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фром, Е. Еріксон, Дж. Боулбі). Гуманістичний напрям (А. Маслоу, К. Роджерс, Дж. Стайнер, Дж. Уотсон). Гештальтпсихологія та психологія безпеки (К. Левін, Холл та ін.). Когнітивний підхід (Дж. Келлі та ін.).

Сучасні дослідження психологічної безпеки: потяг до безпеки, інформаційно-психологічна безпека, безпека професійної діяльності, безпека в сім'ї, особистісна безпека.

Тема 3. Фактори, що обумовлюють безпеку особистості

Структура безпеки особистості. Людський фактор як різноманітні реакції

людини на небезпеку. Фактор середовища (вплив макро- і мікросередовища). Фактор захищеності як сукупність засобів, якими індивід користується для захисту від небезпечних ситуацій. Поняття саморегуляції, її вплив на збереження психологічної безпеки. Біологічний, психофізіологічний, психологічний фактори, які впливають на можливості саморегуляції.

Методи вивчення психологічних аспектів безпеки особистості і безпеки середовища.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 5

Додатковий: 1, 4, 7, 10, 11, 12

Інтернет-ресурси:

Тема 4. Загрози та небезпеки як чинники психологічної небезпеки

Поняття загрози та небезпеки в концепції психологічної безпеки. Класифікації загроз. Ризик виникнення травматичної події. Теоретичний підхід до вивчення уявлень про загрози та небезпеку (теорія відношень В. М'ясищева, концепція соціальних уявлень С. Московічі, теорія особистості здорового смислу Дж. Брунера і Р. Тагіурі). Методичні можливості вивчення соціальних уявлень: проєктивні та психосемантичні методи (репертуарні решітки Дж. Келлі). Асоціативний експеримент. Емпіричні дослідження уявлень про загрози та небезпеки. Надзвичайна ситуація.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3, 4, 5

Додатковий: 2, 3, 7, 11, 12

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 5. Різновиди соціальної взаємодії та збереження психологічної безпеки у ній

Головні умови виникнення психологічної безпеки та критерії її оцінки: задоволеність міжособистісними стосунками, гармонійний характер стосунків, захищеність стосунків. Толерантність-інтолерантність особистості.

Деструктивні форми міжособистісної взаємодії (обман, агресія, упередження, маніпуляція). Конфліктна взаємодія: аналіз полюсів «безпека-небезпека» у конфліктній взаємодії. Конструктивна взаємодія (атракція, дружба, любов): приховані небезпеки. Способи цілеспрямованого впливу на людину. Правила і техніки безпечного спілкування і взаємодії.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3

Додатковий: 1, 7, 9, 10, 11, 12

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 6. Соціально-психологічні загрози на рівні існування суспільства

Деструктивний вплив ЗМІ. Маніпуляція індивідуальною свідомістю засобами масової комунікації. Основи медіапсихологічної експертизи. Поняття соціокультурних деформацій. Десоціалізація суспільства: причини виникнення та

наслідки існування.

Девіантна поведінка членів суспільства. Змінені стани свідомості людей (страх, стрес, афект, соціальні фобії) як результат існування в агресивному інформаційному та культурному середовищі. Психологічні основи «інформаційної війни».

Правове регулювання у галузі безпеки особистості.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4

Додатковий: 1, 3, 6, 7, 9, 12, 13

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 7. Психологічна безпека життєвого середовища

Психоекологія. Методологічні підходи. Структура життєвого середовища. Внутрішній і зовнішній простір середовища. Просторова організація середовища: простір, розміри, форми, взаєморозміщення предметів, візуальний ритм, можливості контролю простору. Соціопетальність-соціофугальність. Сенсорна організація простору (вплив кольору на організм, вплив форми, звуку, музики, голос, шум, на психіку).

Інформаційна організація середовища. Психічна депривація. Види депривації (стимульна, когнітивна, емоційна, соціальна). Перенасичене середовище. Соціально-комунікативна організація середовища. Інтер'єр внутрішнього простору. Функціональне призначення приміщення (його розміри, оптимальні комунікативні сіті та канали).

Життєве середовище і діти. Сім'я: девальвація сімейних цінностей, зниження готовності до сімейного життя у сучасної молоді, психологічні травми дітей і дорослих, отриманих у процесі «виховання».

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3

Додатковий: 3, 6, 7, 8, 11, 13

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 8. Індивідуально-психологічні якості особистості та безпека

Вплив індивідуальних якостей людини на безпеку її діяльності. Дослідження С.Геллерштейна, Г. Мюнстерберга, М. Грінвуда, Х. Вудса, К. Платонова, М.Котика, К.Марбе, В. Безродного, С. Сироти, В. Труща, І.О. Басвої та інших.

Психологічні механізми захисту: раціоналізація, витіснення, забування, проекція, регресія, заміщення, ідентифікація, ізоляція, реактивні утворення, сублимація. Структура захисного механізму та його компоненти: когнітивний, емоційний, поведінковий.

Фактори психологічної стійкості суб'єкту діяльності: соціальні та особистісні; ознаки психологічної стійкості; індивідуальні особливості нестійкої поведінки, схильність до нещасних випадків та травматизму.

Стратегії і методи (прийоми) психічної саморегуляції: позитивне мислення, запобігання небезпеки, вольові зусилля, регуляція емоційного реагування, захист ідентичності, самореалізація, копінг – стратегії, гумор. Аутотренінг.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 4

Додатковий: 2, 3, 5, 7, 11, 12, 13

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 9. Діяльність та її безпека

Організація робочого простору; безпека інтерфейсної взаємодії; вплив стресу і пережитої загрози; прийняття рішення в умовах загрози та невизначеності; інформаційне перенавантаження та дефіцит часу як загроза безпеки; діагностична роль професійних помилок у забезпеченні безпеки діяльності, деструктивна поведінка у професійній діяльності.

Аналіз функціональних станів суб'єкта діяльності як фактор безпечної трудової діяльності. Динаміка працездатності і стомлення. Праксичні стани. Монотонія, нервово-психічне напруження, стрес та тривожність як фактори травматизму. Методи дослідження праксичних станів.

Створення психологічного настрою на безпеку; стимуляція та навчання безпечної діяльності; правила та інструкції як засіб попередження безпеки; психологічний вплив сенсорно-перцептивної інформації на безпеку; роль усвідомлення безпеки; аналіз нещасних випадків як спосіб боротьби з небезпекою. Організація режиму праці та відпочинку

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 3, 4

Додатковий: 3, 7, 11, 12

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 10. Психологічна безпека в період соціальних кризових ситуацій

Екстремальні події: локальні збройні конфлікти, терористичні акти, техногенні й природні катастрофи, міжнаціональну й релігійну ворожнечу, незадоволеність умовами життя величезної кількості людей, що приводить до активного опору влади.

Соціально-економічні загрози в період пандемії, російсько-українській війні. Соціальні загрози: загроза втрати здоров'я та життя; зміна життєвого укладу; соціальна депривація, пов'язана із ізоляцією індивідуума від соціального середовища; соціальна стигматизація (приписування певних особливостей, як правило, негативних, індивіду чи групі людей, якими вони можуть і не володіти). Економічні загрози: загроза фінансової безпеки (втрати роботи); криза галузей промисловості. Методи впливу на психологічну безпеку особистості: інформаційні технології забезпечення безпеки в умовах пандемії, війни.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 2, 4

Додатковий: 3, 5, 6, 7, 12, 13

Інтернет-ресурси: 1-5

Тема 11. Самозабезпечування безпеки як феномен психічного життя індивіда

Стратегії забезпечування психологічної безпеки. Індивідуально-психологічні характеристики самозабезпечування безпеки.

Поняття психологічного захисту особистості. Характеристика понять «психологічний захист», «захисні механізми». Види психологічного захисту. Психологічний захист і копінг-стратегії. Класифікація копінг-стратегій. Структура копінг-процесу. Копінг-стратегії та емоційний інтелект в оцінці справедливості взаємодії.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2, 3, 4

Додатковий: 7, 9, 11, 12, 13

Інтернет-ресурси: 1-5

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний:

1. Волянчук Н. Ю. Безпека і надійність суб'єкта праці / Н. Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін / Психологія праці. Хмельницький: ХНУ, 2013. С. 87-116.
2. Карамушка Л.М. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації : монографія / Л.М. Карамушка, М.В. Москальов. К. Львів : Сполом, 2011. 216 с.
3. Подоляк Я. В. Психологія безпеки : монографія / Я. В. Подоляк. Харків, 2009. 324 с.
4. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2017. 505 с.*
5. *Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська, Т.Ю.Кулаковський. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 720 с.*

Додатковий:

1. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку / А. Баланда // Україна: аспекти праці. 2007. № 1. С. 25–28.
2. Бараненко Б.І. Психологія безпеки професійної діяльності в системі МВС України, навчально-практичний посібник для вищих навчальних закладів. Держ. наук.- дослід. ін-т МВС України. К.: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 199 с.
3. Безпека життєдіяльності : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. І. Я. Коцана. Харків : Фоліо, 2014. 462 с.
4. Корнієнко О. В. Безпека життєдіяльності та підтримання психосоматичного здоров'я молоді: [монографія] / О. В. Корнієнко. К. : Київський університет, 2004. 264 с.

5. Лещинська О.А. Інформаційно-психологічна безпека: концепція соціокультурного імунітету: монографія. Івано-Франківськ: ПП Кузів Б.П., 2013. 144 с.

6. Ложкін Г.В. Психологічний аспект економічної безпеки держави / Г.В. Ложкін., В.Л. Комаровська. Економічна психологія, навч. посібник, К.: МАУП, 2014. С. 65–91.

7. Приходько Ю. О. Проблема особистої психологічної безпеки людини в екстремальних умовах. // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2009. Вип.6. С. 123-130.

8. Психологічна безпека освітнього середовища : навчально-методичний посібник / упоряд. : В. В. Байдик, Н. О. Столбун. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 100 с.

9. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : [наук. моногр.] / за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. К. : Міленіум, 2016. 320 с.

10. Слюсаревський М.М. Психологічна безпека людини в онтологічному і гносеологічному вимірах. Замість післямови // Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін. Реферативний опис роботи / М. М. Слюсаревський, Л. А. Найдюнова, Т. М. Титаренко, В. О. Татенко, П. П. Горностай, О. М. Кочубейник, Б. П. Лазоренко. Київ : Талком, 2020. 318 с.

11. Соціально-психологічне мислення: генеза, основні форми та перспективи розвитку : [монографія] / за наук. ред. М. М. Слюсаревського ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 296 с.

12. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія. К. : Міленіум, 2008. 216 с.

13. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія / Т. М. Титаренко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

Інтернет – ресурси:

1. Електронна бібліотека. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>

2. Електронна бібліотека. – Режим доступу: <http://www.psylib.org.ua>

Електронна бібліотека Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. – Режим доступу: <http://ispp.org.ua/biblioteka.htm>

** Курсивом виділено джерела, які знаходяться в бібліотеці ДТЕУ*